

MIRZO ULUG'BEK KUTUBXONASI VA BUGUNGI TAQDIRI

Yuldosheva Feruza Yashin qizi

Osiyo Xalqaro Universiteti "Tarix va filologiya" kafedrası

Tarix fani o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14531729>

Annotatsiya. Ushbu maqolada Mirzo Ulug'bek hayoti, ilm-fan taraqqiyotida tutgan o'rni hamda Ulug'bek rasadxonasi, olimning kutubxonasi va uning bugungi taqdiri xususida so'z yuritiladi. Ali Qushchining kutubxonani saqlab qolishdagi sa'y-harakatlari bayon etilgan

Kalit so'zlar: astronomiya, Niyoztepa, Ali Qushchi, rasadxona, kutubxona.

MIRZO ULUGBEK'S LIBRARY AND ITS CURRENT FATE

Abstract. This article discusses the life of Mirzo Ulugbek, his role in the development of science, Ulugbek observatory, the scientist's library and its current fate. Ali Kushchi's efforts to preserve the library are described

Key words: astronomy, Niyoztepa, Ali Kushchi, observatory, library.

БИБЛИОТЕКА МИРЗО УЛУГБЕКА И ЕЕ НЫНЕШНЯЯ СУДЬБА

Аннотация. В данной статье рассматривается жизнь Мирзо Улугбека, его роль в развитии науки, обсерватории Улугбека, библиотеки учёного и её нынешняя судьба. Описываются усилия Али Кушчи по сохранению библиотеки.

Ключевые слова: астрономия, Ниёзтепа, Али Кушчи, обсерватория, библиотека.

Buyuk alloma va adiblarimiz, aziz avliyolarimizning ilmiy merosi, yengilmas sarkarda va arboblarning jasoratini yoshlar ongiga singdirish, ularda milliy g'urur va iftixor tuyg'ularini kuchaytirishga alohida e'tibor qaratishimiz lozim.

Shavkat Mirziyoyev

Mirzo Ulug'bek – buyuk olim va hukmdor, ilm-fan tarixidagi eng mashhur shaxsiyatlardan biri hisoblanadi. Uning asl ismi Muhammad Tarag'ay bo'lib, u 1394-yilda Amir Temurning nevarasi sifatida Toshkent yaqinida tug'ilgan. Yoshligidan ilmga qiziqqan Ulug'bek, ayniqsa matematika, astronomiya va falsafaga bo'lgan qiziqishi bilan ajralib turardi. Uning ta'lim olishida bobosi Amir Temur katta rol o'ynagan, unga ilmni rivojlantirishni va olimlarni qo'llab-quvvatlashni o'rgatgan. Ulug'bek Samarqand hukmdori bo'lib, bu yerda u katta ilmiy ishlar bilan shug'ullangan. Samarqandda u dunyoning eng ilg'or ilmiy markazlaridan birini yaratdi va bu yerda 1424–1429-yillarda ajoyib Samarqand rasadxonasi qurildi. Ushbu rasadxona dunyodagi eng katta va aniq astronomik asbob-uskunalaridan biri bo'lgan va unda 1018 ga yaqin yulduzning koordinatalari o'lchangan. U Quroni, Ptolemey va boshqa olimlarning asarlaridan ilhomlanib, o'z

ilmiy tekshirishlarini olib borgan. Ulug'bek nafaqat olim, balki iste'dodli hukmdor ham edi. U ilm-fan va madaniyat rivojiga katta hissa qo'shgan, Samarqand va boshqa shaharlarda ilmiy va madaniy hayotni jonlantirish uchun olimlar va shoirlarni o'z atrofiga to'plagan. Biroq, uning ilm-fan bilan bandligi va ba'zi ziddiyatlar sabab, uning hukmronligi davrida siyosiy tangliklar ham kuzatildi. Afsonalarga ko'ra, uning o'limi o'z o'g'li Abdullatif bilan kelishmovchiliklar natijasida sodir bo'lgan va u 1449-yilda fojiali ravishda o'ldirilgan.¹ Mirzo Ulug'bekning ilm-fan sohasidagi merosi bugungi kunda ham e'zozlanadi. U o'z davri uchun inqilobiy bo'lgan astronomik kashfiyotlari va jadvallari bilan olimlarga yo'l ko'rsatgan. Uning ishlari Sharq va G'arb madaniyatini bog'lab, ilmiy tafakkurni birlashtirgan. Ulug'bek o'z hayotini ilm-fanga bag'ishlagan buyuk alloma bo'lib, uning izlanishlari va asarlari hanuzgacha ilm-fan dunyosida yuqori baholanadi.

Mirzo Ulug'bekning ilm-fanga ta'siri va merosi o'z zamonida ham, keyingi asrlarda ham katta ahamiyatga ega bo'ldi. Ulug'bek nafaqat buyuk davlat arbobi, balki astronom va matematik sifatida ham tarixda o'chmas iz qoldirgan. Uning ilmiy merosi O'rta Osiyo va butun musulmon olamining ilm-fan taraqqiyotiga ulkan hissa qo'shgan.

Kutubxonalar insoniyat tarixida bilimlarni to'plash, saqlash va ulashish uchun eng qadimiy va muhim vositalardan biri bo'lib kelgan. Ilk kutubxonalar insoniyat yozuvni o'rgangan davrlarda paydo bo'lgan va ular dastlab diniy, davlat ishlariga oid hujjatlarni saqlash maqsadida tashkil qilingan. Vaqt o'tishi bilan kutubxonalar shaxsiy va jamoat bilim markazlariga aylangan, bu esa jamiyat madaniyati va bilim darajasini oshirishda muhim ahamiyat kasb etgan. Kutubxonalar tarixi shumerlar va bobilliklarning miloddan avvalgi IV mingyillikka tegishli yozuvlaridan boshlanadi. Ilk kutubxonalardan biri shumerlarning Ur shahrida tashkil etilgan bo'lib, u yerda loy taxtachalarga yozilgan diniy va iqtisodiy ma'lumotlar saqlangan. Shumerlar loy taxtachalar yordamida ma'lumotlarni yozib, arxiv shaklida saqlashni yo'lga qo'yishgan.² O'rta Osiyoda kutubxonalar paydo bo'lishi islomiy madaniyat va arab bosqinlari bilan chambarchas bog'liq. IX asrda Bag'dodda tashkil etilgan Baytul Hikma (Bilimlar uyi) butun Islom dunyosidagi eng yirik kutubxona bo'lgan va unda Sharq va G'arb olimlarining asarlari saqlangan. Bu kutubxona O'rta Osiyo olimlari – Al-Xorazmiy, Al-Farg'oniy, Ibn Sino kabi buyuk olimlar uchun ilmiy manba bo'lib xizmat qilgan.³

O'rta Osiyoning o'zida ham ilm-fan markazlari sifatida mashhur bo'lgan kutubxonalar tashkil etilgan. Xorazmda Ma'mun Akademiyasi, Buxoroda Abdulazizxon kutubxonasi, Samarqandda Mirzo Ulug'bek kutubxonasi va boshqa kutubxonalar ilmiy markaz bo'lib xizmat

¹ Ahmedov Anvar. Mirzo Ulug'bek (hayoti va faoliyati). Toshkent Fan nashryoti-1991

² Harris, Michael H. History of Libraries in the Western World. Scarecrow Press, 1999.

qilgan. Bu kutubxonalarda nafaqat diniy, balki matematik, astronomik, tibbiyot va boshqa sohalarga oid asarlar saqlangan.

Yozma manbalarining guvohlik berishicha, Ulug'bekning bobosi Temur va uning otasi Shohruh kitoblarga ishtiyoqmand odamlar edi. Temur Kichik Osiyoni bosib olganida Bursa shahrida juda qadimgi va boy kutubxonaga duch kelgan va bu kutubxonani Samarqandga o'z kutubxonasiga yuborgan.

Bu yerda shuni ta'kidlash lozimki, O'rta Osiyo xalqlarining kitobsevarligi, kutubxonachilik bilan shug'ullanishi Temur va Ulug'bek zamonida yangilik emas edi. Ma'lumki, Abu Ali Ibn Sino (980-1037) o'sha davrda Buxoroda ajoyib kitob bozori bo'lgani, undan Abu Nars Muhammad ibn Muhammad ibn O'zlag' ibn Tarxan al Farobiyning Aristotelning "Metafizika"ga yozgan sharhini sotib olgani va uni qanday qilib Buxoro amiri saroyidagi kutubxona kitoblaridan foydalanishga ruxsat olgani haqida yozadi.⁴

Kutubxonaning Ulug'bek vafotidan keying taqdiri noma'lum, ba'zi rivoyatlarga qaraganda, Ulug'bekning shogirdi Ali qushchi saqlab qolgan. Ali Qushchi Ulug'bek vafotidan keyin Bashir qishlog'iga berkitgan. Lekin kutubxonaning hamma kitoblarini olib kelganmi yoki yo'qmi bu haqida ma'lumot yetib kelmagan. Ulug'bek kutubxonasidagi kitoblar soni 15 ming jilddan ziyodroq bo'lgan.

Yana rivoyatlarga qaraganda, Qushchi kutubxona kitoblarini Hazrat Bashir qishlog'idan uncha uzoq bo'lmagan, Niyoztepadagi g'orlardan biriga yashirgan. Qushchi o'z vaqtida Ulug'bek bilan birga Samarqand atrofidagi ovlarda qatnashganidan bu yerlarni yaxshi bilgan.

Ulug'bek kutubxonasini topishga hamma davrda ham urinishlar bo'lgan. Lekin hamon topilmagan. Mirzo Ulug'bek kutubxonasi o'z davrida ilm-fan markazi sifatida muhim ahamiyatga ega bo'lgan. Samarqand shahridagi madrasalarda tashkil etilgan bu kutubxona o'z davrining eng yirik va qimmatbaho kitob to'plamlariga ega edi. Ulug'bek madrasasida tashkil etilgan kutubxona ilmiy faoliyat olib borayotgan olim va talabalarining asosiy ilmiy manbasi bo'lgan va bu yerda turli fanlar bo'yicha juda boy kitoblar jamlangan edi.

Kutubxona fondi va kitoblar tarkibi. Ulug'bek kutubxonasi Islom olamidagi boshqa yirik kutubxonalar singari keng qamrovli bo'lib, astronomiya, matematika, geometriya, falakiyot, falsafa, fiqh, adabiyot va tarix kabi turli fanlarga oid kitoblar bilan to'lgan edi. O'sha davrda qog'oz qimmat va nodir mahsulot bo'lganligi sababli, kitoblar qo'lda yozilib, maxsus usulda bezatilgan. Ko'plab kitoblar qo'lyozma bo'lib, arab va fors tillarida yozilgan, ba'zilar esa o'sha davrdagi turkiy tillarda ham mavjud bo'lgan. Ulug'bek kutubxonasida nafaqat Sharq, balki G'arb olimlarining asarlari, yunon va hind manbalaridan tarjimalar ham bo'lgan. Kutubxonaning kitob

⁴ Abdurahmonov.A "Ulug'bek akademiyasi". Toshkent-1998

fondi Samarqanddagi madrasada ilm bilan shug'ullanayotgan olimlar va talabalarning bilim olishiga xizmat qilgan. Ulug'bekning astronomiya va matematika sohasidagi asarlari kutubxonaning eng qimmatli qismini tashkil etgan. Uning o'zi ham astronomiya sohasidagi "Ziji Ko'ragoniy" asarini yozgan. Ushbu asarda yulduzlarning joylashuvi, quyosh, oy va boshqa sayyoralar harakati haqida aniq hisob-kitoblar keltirilgan. Bu asar o'z davrining ilmiy yutug'i sifatida tan olingan va keyinchalik Yevropa olimlari tomonidan ham qadrlangan. Kutubxonada shuningdek, Abu Rayhon Beruniy, Ibn Sino, Nasiriddin Tusi kabi buyuk olimlarning astronomiya va matematika asarlari ham mavjud bo'lgan.

Mirzo Ulug'bek kutubxonasida tarix va geografiyaga oid asarlar ham keng o'rin egallagan. Jumladan, tarixchi olimlardan Tabariy, Ibn Xaldun, Rashididdin va Juvayniy kabi mashhur tarixchilar asarlari mavjud edi. Bu asarlar yordamida Ulug'bek va uning zamondoshlari nafaqat Movarounnahr, balki butun Islom dunyosi va undan tashqaridagi davlatlarning tarixini o'rganishgan.

Kutubxonada falsafaga oid turli asarlar mavjud bo'lib, ular Sharq va G'arb olimlarining fikr-mulohazalari bilan boyitilgan. Yunon falsafasi namoyandalari – Platon, Arastu, Pifagor kabi buyuk faylasuflarning asarlari o'z davrida arab tiliga tarjima qilingan va kutubxonada saqlangan. Ulug'bek falsafiy bilimlarni rivojlantirish va ularni amalda qo'llash tarafdori bo'lgan.

Ulug'bekning o'zi ham ilmga juda ixlos qo'ygan olim bo'lgan. Kutubxonadagi kitoblar unga o'zining mashhur "Ziji jadidi Ko'ragoniy" asarini yozishda, shuningdek, ilmiy tadqiqotlar olib borishda asosiy manba bo'lib xizmat qilgan. Bu kutubxona olimlar uchun katta ilhom manbai bo'lib, bu yerda Ali Qushchi kabi mashhur astronomlar va boshqa olimlar ilmiy tadqiqotlar olib borgan. Kutubxona orqali Samarqandga turli hududlardan kelgan olimlar ilmiy bilimlarini oshirishgan va tajriba almashganlar. Afsuski, Ulug'bekning o'limidan so'ng Samarqanddagi ilmiy markazlar, shu jumladan kutubxona ham inqirozga uchradi. Siyosiy beqarorlik va davlat ichidagi nizolar natijasida Ulug'bek kutubxonasining katta qismi yo'q qilindi yoki tarqab ketdi. Ammo o'sha davrda saqlanib qolgan ayrim qo'lyozmalar keyinchalik boshqa kutubxonalarga yetkazilgan va ayrim qismlarining nusxalari bugungi kunga qadar saqlanib qolgan. Shu sababli, hozirda O'zbekiston va dunyodagi boshqa kutubxonalarda Ulug'bek davriga oid bir qator qo'lyozmalar va ilmiy asarlar saqlanmoqda.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash joizki, Mirzo Ulug'bek kutubxonasi ilm-fan, madaniyat va ma'rifat markazi sifatida O'rta Osiyoda yuksak maqomga ega bo'lgan. Bu kutubxona orqali ko'plab olimlar bilim olishgan, yangi ilmiy izlanishlar olib borishgan. Mirzo Ulug'bek o'z kutubxonasida saqlangan asarlardan ilhom olib, o'zining buyuk asarlarini yaratgan. Shu tariqa u nafaqat o'z davriga, balki kelajak avlodlarga ham ulkan ilmiy meros qoldirgan. Bugungi kunda Ulug'bek kutubxonasi o'sha davrning bilim va madaniyat darajasini ko'rsatuvchi yodgorlik

sifatida qadrlanadi va tadqiq qilinmoqda. Bugungi kunda Mirzo Ulugʻbek kutubxonasining oʻzi yoʻq boʻlsa-da, uning ilm-fan rivojiga qoʻshgan hissasi yodda saqlanmoqda. Oʻzbekistonda Ulugʻbek nomidagi koʻplab ilmiy muassasalar, kutubxonalar va madaniy markazlar mavjud. Bu markazlar orqali Ulugʻbek davridagi ilmiy yutuqlar oʻrganilmoqda va yosh avlodga yetkazilmoqda. Ulugʻbek kutubxonasi oʻz davrida nafaqat Samarqand, balki butun Markaziy Osiyo uchun ilmiy-maʼrifiy markaz sifatida katta rol oʻynagan. Bu kutubxona oʻz davrida olimlar uchun muhim ilmiy manba boʻlib, Ulugʻbekning ilmiy merosini shakllantirishda asosiy oʻrin tutgan.

REFERENCES

1. Abdurahmonov.A “Ulugʻbek akademiyasi”. Toshkent-1998
2. Mirzo Ulugʻbek “Toʻrt ulus tarixi” Toshkent.Choʻlpon nashryoti-1994
3. Shcheglov.V.P “Ulugʻbek rasadxonasi” Toshkent-1980
4. Ahmedov Anvar. Mirzo Ulugʻbek (hayoti va faoliyati). Toshkent Fan nashryoti-1991
5. B. A. Rozenfeld, E. I. Grits: Ulugʻbek va uning davrida astronomiya. Samarqand, 1978.
6. J. Xodjayev: Oʻrta Osiyoda ilm-fan va maʼrifat. Toshkent, 2001.
7. Yuldosheva , F. Y. qizi. (2023). LEV NIKOLAYEVICH GUMILYOVNING “QADIMGI TURKLAR” ASARIDA KOʻKTURKLAR YODGORLIKLARI XUSUSIDA. GOLDEN BRAIN, 1(16), 338–342.
8. Muyiddinov, B. (2023). XII-XIII ASRLAR DAVRIDA BUXORODA ILM – FANNING RIVOJLANISHI. SCHOLAR, 1(28), 341–345. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10027071>
9. Muyiddinov Bekali. (2023). MOʻGʻULLAR BOSQINI DAVRIDA BUXORONING AYANCHLI TAQDIRI. TADQIQOTLAR.UZ, 25(2), 212–215. Retrieved from <http://tadqiqotlar.uz/index.php/new/article/view/308>
10. Muyiddinov Bekali. (2023). THE ROLE OF BUKHARA AND OTHER CITIES IN THE MILITARY ART AND ARMY STRUCTURE OF KHOREZMSHAHS . ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 35(3), 55–58. Retrieved from <https://www.newjournal.org/index.php/01/article/view/10035>
11. Muyiddinov, B. (2024). BARTHOLD'S "СОЧИНЕНИЯ. ТОМ I. ТУРКЕСТАН В ЭПОХУ МОНГОЛЬСКОГО НАШЕСТВИЯ" THE HISTORY OF THE CREATION OF THE WORK. MODERN SCIENCE AND RESEARCH, 3(1), 699–702. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10552555>
12. Vahobovna, S. G. (2024). XX ASR BOSHLARIDA XITONING YAPON AGRESSIVASIGA QARSHI KURASHI. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIIY JURNALI, 4(5), 264-273.

13. Srojeva, G. (2024). 1929-1932-YILLARDAGI JAHON IQTISODIY INQIROZI DAVRIDA YAPONIYA. *NRJ*, 1(2), 118-128.
14. Vahobovna, S. G. (2024). Canada during the world economic crisis of 1929-1933. *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 4(4), 48-54.
15. Srojeva, G. . (2024). ATTENTION PAID TO PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN NEW UZBEKISTAN. *Modern Science and Research*, 3(2), 258–266. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/30750>
16. Srojeva, G. (2024). THE CANADIAN ECONOMY DURING THE GLOBAL ECONOMIC CRISIS. *Modern Science and Research*, 3(2), 57–63. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/30678>
17. Toshpo'latova, S. (2024). TARIX FANINI O'QITISHDA SAMARALI METODLAR. *Modern Science and Research*, 3(11), 774-782.
18. Тошполатова, Ш. (2024). THE PRESENT IRANIANS. *Журнал универсальных научных исследований*, 2(5), 453-462.
19. Toshpo'latova, S. (2024). BUXORODAGI SAROYLAR. *Modern Science and Research*, 3(5), 522-529.
20. Toshpo'latova, S., & Xudoyqulov, S. (2024). History And Ethnology Of Olot District. *Modern Science And Research*, 3(5), 148-151.
21. Toshpo'latova, S., & Jo'rayeva, M. (2024). HISTORY AND ARCHITECTURAL MONUMENTS OF JONDOR DISTRICT. *Modern Science and Research*, 3(2), 447-450.
22. Qizi, R. S. S., Shukhratovna, T. S., & Karamatovna, M. A. (2024). Implementation of Education and Protection of Children's Rights in the age of Technology. *SPAST Reports*, 1(7).
23. Shuhratovna, T. S. (2024). Linguistic Anthropology. *European Journal Of Innovation In Nonformal Education*, 4(3), 432-437.
24. Toshpo'latova, S. S., & Naimov, I. N. (2023). MS ANDREYEV–O'RTA OSIYO XALQLARI ETNOGRAFIYASINING YIRIK OLIMI. *Innovations in Technology and Science Education*, 2(8), 1214-1222.
25. Toshpo'latova, S., & Tursuntoshova, S. (2024). Khoja Abdulkholiq Gijduvani. *Modern Science and Research*, 3(2), 87-93.
26. Toshpo'latova, S. (2024). Ethnolinguistics Of Ethnologies Of Bukhara. *Modern Science and Research*, 3(2), 1004-1011.
27. Toshpo'latova, S. (2024). Ethnolinguistics. *Modern Science and Research*, 3(2), 500-507.
28. Toshpo'latova, S. (2024). Religious Anthropology. *Modern Science and Research*, 3(1), 504-510.

29. Shakhnoza Shuhratovna, T. (2023). MS Andreyev'S Way Of Life. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education* (2993-2769), 1(10), 655-659.
30. Shuhratovna, T. S. (2023). Ethnological Analysis Of National Costumes And Rituals Of Tajiks In The Works Of MS Andreyev. *International Journal Of History And Political Sciences*, 3(12), 42-47.
31. Toshpo'latova, S. (2023). MS Andreyev-Scientific Career. *Modern Science and Research*, 2(12), 801-807.
32. Shuhratovna, T. S. (2023). Etymology Of Tajik Marriage Ceremony. *International Journal Of History And Political Sciences*, 3(11), 17-23.
33. Toshpo'latova, S., & Ashurova, G. (2023). THE HISTORY AND DESCRIPTION OF THE WORK OF MS ANDREYEV-" ARK BUKHARI". *Modern Science and Research*, 2(9), 404-409.
34. Toshpo'latova, S. (2023). ETHNOLOGICAL ANALYSIS OF CALENDRIC CALCULATION AND LENGTH MEASUREMENTS OF KHUF VALLEY TAJIKS IN THE RESEARCHES OF MS ANDREYEV. *Modern Science and Research*, 2(10), 291-299.
35. Toshpo'latova, S. (2023). A STUDY OF THE WEDDING CEREMONY OF THE TAJIKS OF AFGHANISTAN. *Modern Science and Research*, 2(9), 84-89.
36. Naimov, I., & Toshpo'latova, S. (2023). Marriage Ceremony Of Tajiks In The Work Of Mikhail Stepanovich Andreyev "Tadjiki Dolini Khuf". *International Journal of Intellectual Cultural Heritage*, 3(1), 12-16.
37. Toshpo'latova, S. S. (2023). Tojiklar Milliy Kiyim-Kechaklari Va "Beshmorak" Marosimining Etnologik Tahlili. *Scholar*, 1(28), 395-401.
38. Muxamedovna, G. M. (2023). MAKTABLARDA TARIX FANINI O'QITISH AHAMIYATI. *Научный Фокус*, 1(5), 178-180.
39. Muxamedovna, G. M. (2023). TARIX FANINI O'QITISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI. *Научный Фокус*, 1(5), 175-177.
40. Gadayeva, M., & Ismoilova, Z. (2024). The Importance Of Studying The Science Of Youth Psychology In Improving People'S Lives. *Modern Science and Research*, 3(2), 676-683.
41. Gadayeva, M., & Hamroqulova, N. (2024). The Basis Of The Use Of Development-Pedagogical Skills In Pedagogical Activity. *Modern Science and Research*, 3(2), 684-689.
42. Gadayeva, M. (2024). ABOUT THE HISTORY OF THE VEIL OR MEDIEVAL WOMEN'S DRESS. *Modern Science and Research*, 3(2), 1097-1103.

43. Gadayeva, M. (2023). THE UNIQUE SIGNIFICANCE OF MASTERING SOCIAL SCIENCES DURING THE DEVELOPMENT OF THE NEW UZBEKISTAN. *Modern Science and Research*, 2(10), 459-464.
44. Universiteti, G. M. M. O. X. (2023). Uchinchi Renesans Davrida Ajdodlarimiz Merosini Organish Orqali Integratsion Ta'Limni Yanada Takomillashtirish Tamoyillari: Часть 1 Том 1 Июль 2023 Год. *Лучшие интеллектуальные исследования*, 1(1), 11-16.
45. Gadayeva, M. (2024). Attack Action. *Modern Science and Research*, 3(1), 1028-1033.
46. Gadayeva, M. (2023). ONE OF THE TIMURID QUEENS IS BIBIKHONIM. *Modern Science and Research*, 2(12), 749-754.
47. Gadayeva, M. (2024). Effective Ways To Use The" Thoughtstorm" Method On The Theme Of The" Eastern Renaissance" Era. *Modern Science and Research*, 3(1), 1024-1027.
48. Muxamedovna, G. M. (2023). KREATIV YONDASHUV ASOSIDA DIDAKTIK MATERIALLAR YARATISH MEKANIZMLARI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 21(3), 12-14.
49. Muxamedovna, G. M. (2023). Uchinchi renesans davrida ajdodlarimiz merosini organish orqali integratsion ta'limni yanada takomillashtirish tamoyillari. *Образование наука и инновационные идеи в мире*, 22(1), 35-38.
50. Muxamedovna, G. M. (2023). History Of Patriotic Women. *International Journal Of History And Political Sciences*, 3(12), 69-75.
51. Muxamedovna, G. M. (2023). Innovatsion TaLim-Buyuk Kelajak Poydevori. *World scientific research journal*, 17(1), 74-76.
52. Mukhamedovna, G. M. (2024). The Sad Fate Of The Women Of Turkistan: About The "Hujum" Movement And Its Impacts On Agriculture. *SPAST Reports*, 1(7).
53. Gulyamov, A. A. (2024). JAMIYATIMIZNING IJTIMOIIY-IQTISODIY, MA'NAVIY-MADANIY SOHALARIDA OILANING ROLI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 36(2), 149-153.
54. Azizovich, G. A. (2024). Trade Relations of Population in Bukhara Emirate, Shariah Rules and Regulations in Commercial Affairs, Partnership Relations. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 4(9), 189-194.
55. Azizovich, G. A. (2024). Family-Marriage and Inheritance Relations of the Population in the Bukhara Emirate. *Miasto Przyszłości*, 53, 964-969.
56. Yusupovich, K. S. (2024). Abu Hafs Kabir and the Spread of the Hanafi Madhhab in Transoxiana. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 4(9), 204-207. Retrieved from <https://inovatus.es/index.php/ejine/article/view/4079>

57. Ярашова, М. . (2024). ЖАҲОН ЭТНОЛОГИЯСИ ФАНИ ВА УНИ ЎҚИТИШНИНГ ЗАМОНАВИЙ МЕТОДОЛОГИЯСИ. *Modern Science and Research*, 3(10), 362–368. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/44901>
58. Ярашова, М. (2024). БУХОРО ВОҲАСИДА МАТО ВА МАТО ТАЙЁРЛАШ УСУЛЛАРИ. *Modern Science and Research*, 3(11), 782–787. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/48057>
59. Yarashova Mohlaroyim Shuhratovna. (2024). Muyiddin Ibn Arabiyning Tasavvuf Ta’limotida Tahsil Olgan Ayol Ustozlari Va Ta’lim Bergan Ayol Shogirdlari. *Miasto Przyszłości*, 52, 622–625. Retrieved from <https://miastoprzyszlosci.com.pl/index.php/mp/article/view/4679>
60. Sayfutdinov Feruz Ilniyoz o’g’li. (2023). XX ASR 2-YARMI XXI ASR BOSHLARI ZARAFSHON VOHASIDA ETNOSLARARO MUNOSABATLAR. *TA’LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 3(9), 1–5. Retrieved from <https://sciencebox.uz/index.php/ajed/article/view/7941>